

Пошана до слова у народі виховувалася з дитинства. Існували ласкаво-шанобливі звертання до кожного члена родини, обов'язково на «Ви», матусю, нене, татку, бабусю, дідусю. Засуджувалося будь-яке лихослів'я, особливо прскльони. Приступаючи до важливої справи, діти зверталися до батьків за благословенням. Зі спогадів турецького мандрівника XIV ст. Ельвія Челебі дізнаємося про те, що до лайливих слів українського народу в той час спостерігач відніс такі, як свиня, чорт, шезни, собака, дідько.

Отже, констатація того факту, що ідеали і заповіді, якими наші пращури жили тисячі років, до певної міри забуті, наводять нас на думку про гостру потребу активно працювати над відродженням і встановленням ідеалів духовності, гуманізму, гармонії і миру.

Надійшла до редколегії 13.10.99

В.О.Тюріна, д-р пед. наук

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Відродження суверенної України ставить за мету перетворити людину з засобу у мету соціального прогресу. Вирішувати складні завдання розбудови нового суспільства, творчо, активно діяти у різних галузях може тільки впевнена, ініціативна, самостійна людина.

Вищий заклад освіти МВС України, є тим соціальним організмом, вимоги до якості роботи якого постійно зростають. Удосконалення змісту освіти, методів і організаційних форм навчання спрямовані на те, щоб підготувати курсантів до роботи у нових соціальних, політичних та економічних умовах, що потребує від кожного випускника відповідного рівня загального розвитку і сформованості на його ґрунті глибоких та гнучких знань і способів діяльності у вузькій галузі, творчого мислення, потреби та прагнення самостійно удосконалювати свою професійну майстерність.

Професійна майстерність, професіоналізм, професійна компетентність потребують постійного удосконалення та, зокрема, самоудосконалення, тобто постійного поповнення та оновлення професійних знань, умінь і навичок, удосконалення психологічних, фізичних, моральних та інших якостей особистості, які дозволяють виконувати професійну діяльність на високому рівні. Таке самоудосконалення є можливим тільки за умов сформованості у людини здатності і прагнення самостійно оволодівати все новими і новими знаннями та способами діяльності, тобто за умов сформованості пізнавальної самостійності як якості особистості. Однак, дійсна пізнавальна самостійність розуміє під собою не тільки уміння власними силами одержувати нові знання і оволодівати новими способами діяльності, а й уміння бачити і формулювати пізнавальні задачі, ставити пізнавальні цілі, висувати і обґрунтовувати гіпотези, планувати свою пізнавальну ді-

яльність, оцінювати одержані проміжні результати, співвідносити їх з передбаченим кінцевим результатом. Всі перелічені дії є характерними також і для процесу розв'язування пізнавальної задачі. В психології задача - це мета, задана за певних умов.

Пізнавальна самостійність - це інтегративна якість особистості, яка характеризується готовністю (здатністю і прагненням), умінням діяти своїми силами без чиеїсь допомоги, цілеспрямовано, критично оцінюючи і коректуючи свою діяльність, здійснюючи вольові зусилля для розв'язування все нових пізнавальних задач з метою оволодіння новими знаннями та способами їх здобування.

Пізнавальна самостійність, як і будь-яка інша якість особистості, формується в процесі відповідної діяльності, зокрема, пізнавальної, спрямованої на розв'язування пізнавальних задач, є її результатом, а отже залежить від особливостей організації останньої. Тому формування пізнавальної самостійності як одного з факторів, що визначає ефективність професійної підготовки та самопідготовки, удосконалення професійної майстерності та професійної компетентності, є однією з основних психолого-педагогічних проблем, що стоять перед сучасними навчальними закладами, зокрема, перед Університетом внутрішніх справ.

Сьогодні далеко не кожний фахівець, який випускається вищим закладом освіти, без зайвих зусиль адаптується до умов сфери своєї діяльності. Серед причин, що зумовлюють це становище, слід назвати, зокрема, організацію навчально-пізнавальної діяльності, в процесі якої здійснюється підготовка спеціалістів в ВЗО.

Розв'язання вказаних завдань органічно пов'язано з подальшим удосконаленням всіх компонентів процесу навчання. Учіння - це діяльність, управління якою має здійснюватись не тільки викладачем, а й самим курсантом. Ефективне учіння можливе тільки за умов сформованості у курсантів умінь самостійно переробляти інформацію і здійснювати самоуправління процесом пізнання.

Сучасна психологія розглядає учіння не тільки як функцію пам'яті, а головним чином, як фактор внутрішньої активності суб'єкту, як основну передумову його розвитку. Головна функція психіки - функція управління конкретними процесами людської діяльності - лежить в основі побудови структури процесу будь-якої діяльності, в тому числі й пізнавальної. У механізмі безпосереднього управління діяльністю з боку психіки виділяють п'ять блоків: мотиваційний, орієнтаційний, змістовно-операційний, енергетичний, оцінний. У процесі учіння всі п'ять компонентів психіки функціонують у взаємозв'язку і діалектичній єдності на всіх етапах навчального пізнання. Сутність кожного з блоків самоуправління процесом учіння може бути розкрита у такий спосіб:

Мотиваційний компонент включає в себе потреби, мотиви, інтереси, тобто все те, що забезпечує включення курсантів у процес активного учіння і підтримує цю активність протягом всіх етапів навчального пізнання.

Зміст орієнтаційного компоненту - приймання курсантом мети навчально-пізнавальної діяльності, її планування і прогнозування.

Змістовно-операційний компонент складається з двох взаємозв'язаних частин: системи провідних знань (уявлення, факти, поняття, закони, теорії) і способів учіння (інструменти одержання та переробки інформації і застосування знань на практиці).

Енергетичний або ціннісно-вольовий компонент включає у себе увагу, волю, емоційне забарвлення дії.

Оцінний компонент має своїм змістом систематичне одержування зворотної інформації про хід здійснення дії на основі зіставлення результатів діяльності з завданням, що виконується. Наявність цього компоненту у складі процесу учіння та взаємозв'язок всіх компонентів між собою забезпечують самоуправління процесом учіння.

Таким чином, процес учіння з позицій дидактики являє собою організовану викладачем або самим курсантом цілеспрямовану, самоврядну відображаючо-перетворюючу діяльність, спрямовану на оволодіння знаннями, способами їх здобування, переробки та впровадження. В той же час, у відповідності з концепцією випереджаючого відображення дійсності, відображення зовнішнього світу не може бути не випереджаючим. Отже, організація процесу навчання повинна враховувати і здійснюватись на прогностичних засадах, тобто визначення і постановка мети, цілепокладання, відіграють визначальну роль у організації процесу навчання.

Рациональна організація навчально-пізнавальної діяльності передбачає спеціальну організацію окремих пізнавальних дій у систему взаємозв'язаних дій. Така система задовольняє принципу: результат попередньої дії має входити до способу здійснення наступної дії. Оскільки пізнавальна дія - це процес розв'язування пізнавальної задачі, то вказана організація пізнавальної діяльності можлива тільки при розв'язанні послідовності взаємозв'язаних пізнавальних задач, які охоплюють різний обсяг навчального матеріалу, тобто різної міри перспективності. Це, у свою чергу, потребує попередньої організації навчального матеріалу з допомогою системи пізнавальних задач.

Крім того, засвоєння знань здійснюється ефективніше при такій організації пізнавальної діяльності курсантів, при якій у них під час роботи з новим матеріалом зразу ж створюється широке перспективне орієнтування відносно цього матеріалу. В цьому випадку перед курсантами з самого початку виступає загальна мета та відповідна їй «загальна ідея», яка поєднує всі часткові ознаки, якості та відношення об'єкту, що вивчається. Щоб забезпечити продуктивну, а не репродуктивну розумову діяльність, загальна

кінцева мета повинна бути намічена та прийнята в процесі постановки пізнавальної задачі на базі відповідної проблемної ситуації.

Учіння курсантів спонукається багатьма мотивами. Найбільш характерна група мотивів - це пізнавальні мотиви, оскільки вони висловлюють пряме ставлення до пізнання - предмету навчання.

Між мотивами і цілями існує діалектична залежність: цілі без мотивів не визначають навчальної, пізнавальної діяльності, в той же час, мотиви без цілей можуть залишитись нереалізованими. Мотив створює установку до дії, а пошук і осмислювання мети забезпечує реальне її виконання.

Визначальне значення для запам'ятовування і збереження інформації у довгочасній пам'яті мають антиципуючі зв'язки, які спрямовані на майбутні цілі діяльності. У системі взаємозв'язаних дій перспективна, загальна мета спонукає і «зобов'язує» утримувати у пам'яті результат кожної окремої дії як необхідний засіб здійснення наступної, а отже, і як умову досягнення кінцевого результату. Усвідомлення загальної, перспективної мети ряду взаємозв'язаних дій приводить до формування внутрішньої установки на утримання і збереження у пам'яті того, що буде треба для успішного протікання майбутньої діяльності, тобто виникає внутрішній власно пізнавальний мотив всієї наступної діяльності. Тому перспективна пізнавальна задача, яка охоплює великий обсяг навчального матеріалу (тему або розділ), визначає віддалену мету і тим самим створює внутрішню стійку установку на міцне запам'ятовування і засвоєння знань і дій, оскільки вони необхідні для дальшої тривалої діяльності. Отже, перспективна пізнавальна задача, яка забезпечує єдність мети і мотиву, відіграє роль стійкого цілесамостійного і мотиваційного фактора, який активізує розумову діяльність курсантів і сприяє формуванню пізнавальної самостійності.

Змістовно-операційний компонент навчальної діяльності включає систему провідних знань і способів діяльності, спрямованих на оволодіння цими знаннями, тобто на їх одержання, переробку і застосування. Як відомо, міцність засвоєння визначається передбаченою значущістю інформації для майбутньої діяльності, спрямованої на досягнення головної, кінцевої мети, тому постановка перспективної пізнавальної задачі, усвідомлення перспективної мети «зобов'язує» курсантів сприймати, бачити кожне нове знання (кожний одержаний результат) не тільки як предметне, а й як потенційно методологічне, передбачити його застосування для розв'язування більш складної, більш загальної задачі, для одержання нового знання. Перспективна віддалена мета весь час залишається видимою, тому курсанти кожне нове вміння засвоюють не як завершене, а як складову частину якогось більш складного вміння, більш загального методу пізнавальної діяльності. Таким чином, курсанти виявляються заздалегідь орієнтованими, внутрішньо підготовленими до обов'язкового застосування засвоєного знання або зразка пізнавальної дії у дальшій пізнавальній діяльності; до

необхідності конструювання складної пізнавальної дії шляхом сполучення кількох більш простих, часткових пізнавальних дій, до узагальнення та обробки її в метод пізнавальної діяльності, що підвищує пізнавальні можливості курсанта. Чим складніше пізнавальна задача, тим конструктивніше складніша пізнавальна дія відповідає процесу її розв'язування. Розв'язування складної пізнавальної задачі потребує здійснення перспективного і ретроспективного орієнтування у матеріалі, при цьому відбувається систематичне повторювання і застосування вже відомих понять і способів діяльності.

Отже, перспективні пізнавальні задачі є засобом, який дозволяє здійснити раціональну організацію навчально-пізнавальної діяльності на прогностичних засадах, що сприяє ефективному формуванню пізнавальної самостійності як якості особистості. Це, у свою чергу, дозволяє спеціалісту, фахівцю протягом всього життя підтримувати високий рівень своєї професійної компетентності, ефективно виконувати професійні обов'язки.

Надійшла до редколегії 11.10.99

К.Б.Левченко, канд. філософ.наук

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ВРАХУВАННЯМ ПРАВОЗАХИСНОГО ТА ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДІВ

Актуальним напрямом розвитку сучасної підготовки кадрів в системі правоохоронних органів є адаптація навчальних програм до нових вимог, які диктуються соціальними, політичними, ідеологічними змінами в країні. Мова йде, перш за все, про введення нових спецкурсів і тем. Зупинимось на проблемі впровадження гендерного підходу в систему освіти, яка формується в багатьох державних документах, які були прийняті в незалежній Україні.

Вважаємо за доцільне провести аналіз деяких постанов Кабінету Міністрів та Верховної Ради України з цього приводу, нормативні акти міністерств, а також тих можливостей, які вони відкривають перед науковцями, викладачами вищих закладів освіти, зокрема закладів системи МВС щодо коректування учбових програм з врахуванням гендерного та правозахисного підходів. Здебільшого положення та ідеї про такі зміни містяться в тих документах, які стосуються процесу формування жіночої політики в Україні.

Першими в цьому ряду були Рекомендації учасників Парламентських слухань 12 липня 1995 року «Про виконання в Україні Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», які були присвячені підготовки до участі України в Четвертій Всесвітній Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 рік). Слухання проходили у Верховній Раді за участю зацікавлених міністерств та відомств, засобів масової інформації та жіночих неурядових організацій.